

Bevingade ord : en anmälan /

Olsson, Bror Ferdinand

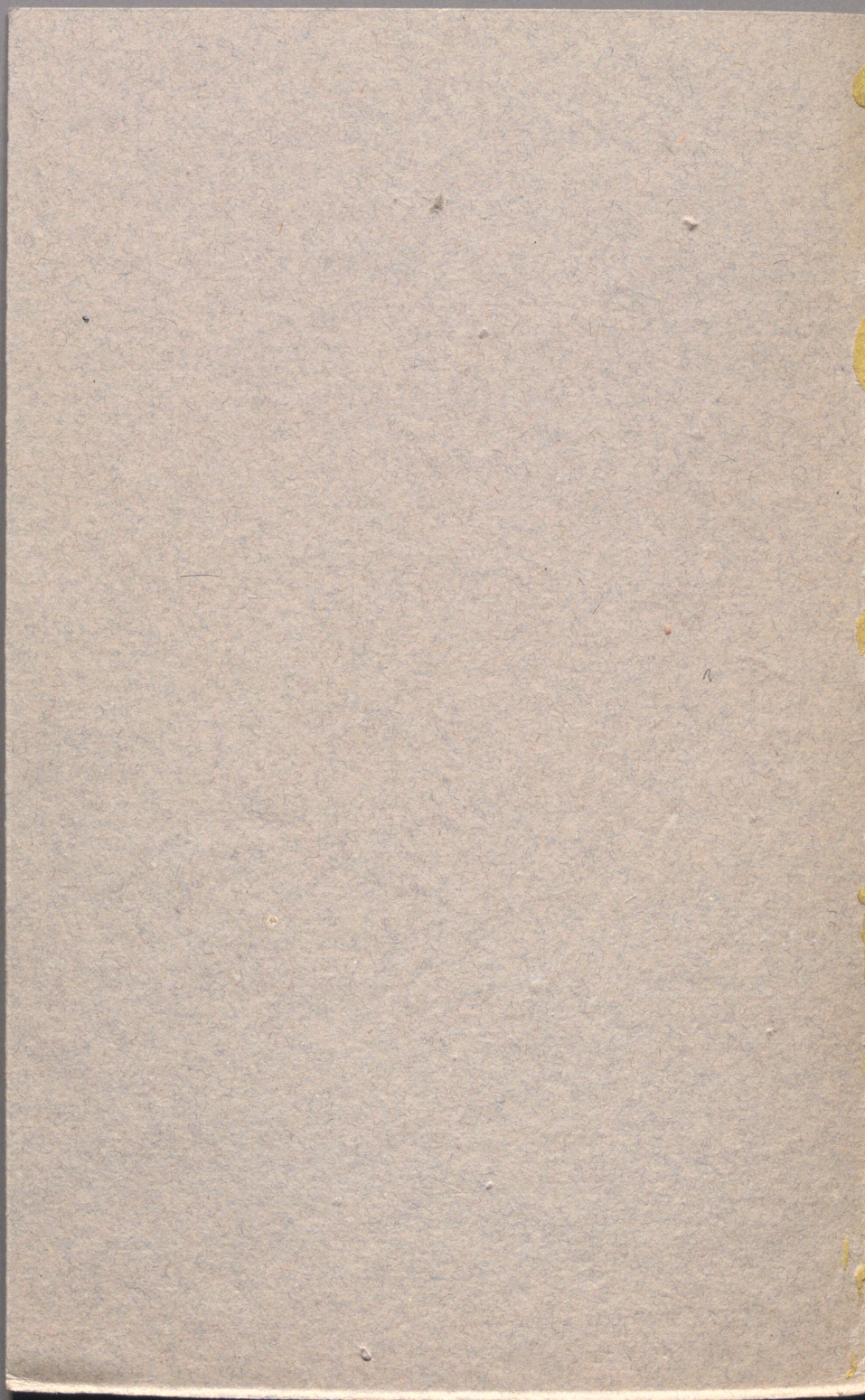
38 C b Br. 1880

OLSSON

Litt. Hist
Su
Krit.
(Br)
1880

1880

OLSSON, B.F.

Litt hist
S.
Hist
(Om)
1880

"BEVINGADE ORD."

EN ANMÄLAN

AF

B. F. Olsson.

My upplaga af en artikel i Aftonbladet.
Trycktes i 100 ex. för utdelning.

STOCKHOLM
AFTONBLADETS AKTIEBOLAGS TRYCKERI
1880.

"BEVINGADE ORD."

EN AMALAN

B. O.

STOCKHOLM
PUBLISHERS
1890

"BEVINGADE ORD."

EN ANMÄLAN

AF

B. F. O.

STOCKHOLM
AFTONBLADETS AKTIEBOLAGS TRYCKERI
1880.

"BEVINGADE ORD."

EN ANNALAN

D. F. O.

STOCKHOLM, KUNSKAPENS HOGSKOLEN

En sådan samling, som hr Ahnfelts *Beringade ord*, skulle ej med skäl kunna bära till motto det engelska ordstäfvet »All is fish that comes to net». Då det gäller att uppfånga »bevingade ord», användes ett finmaskadt nät, som utesluter icke endast de i gatuspråket florerande slagorden, utan äfven största delen af vanliga ordspråk och ordstäf, så moraliska, så träffande, så sanna dessa än må vara. De bevingade ordens område är således tämligen bestämdt utstakadt och sträcker sig, strängt taget, icke utöfver sådana fraser, som äro hemtade från literaturen eller härröra från en historisk personlighet. Vid den praktiska tillämpningen har man emellertid icke kunnat undgå att upptaga ett och annat, som enligt den uppställda regeln egentligen ej tillhör kategorien bevingade ord, men dock står på gränsen af den samma eller eger ett med sådana ord närbeslägtadt intresse.

Som bekant, är det *Georg Büchmann*, som har äran af att först hafva gjort en citatsamling med den begränsning och enligt den grundsats, som här ofvan blifvit omnämnda. På grundvalen af dennes »Geflügelte Worte» har hr Ahnfelt nu bygt sitt arbete, hvilket

emellertid i Oscar Arlauds danska samling af »Bevingede ord» eger äfven en nordisk föregångare. Denna, som också är en direkt afkomling af Büchmanns opus, är försedd med en ganska god inhemska »citatskatt» och har äfven gjort en liten ansats till att smycka sig med svenska fjädrar. Våra egna citat kunde dock först komma till heders i en svensk upplaga, och det befinnes, att vår literatur försett oss med ganska många och synnerligen karakteristiska uttryck. Men den svenska editionen är försedd icke endast med en svensk, utan äfven med en intressant finsk samling, hvilken länder sin bearbetare, dr V. Vasenius, till heder.

Den svenska afdelningen förtjenar alt erkännande. Äfven om man, vid en noggrann pröfning af den samma, skulle finna åtskilligt att anmärka och sakna ett och annat »bevingadt», jäfvar dock icke detta förhållande vårt omdöme. På detta område har bearbetaren saknat föregångare, hvarför också ämnet icke i ett enda slag kunnat uttömmas eller tillräckligt kritiskt sofras. Man bör icke fordra, att den, som först sätter plogen på ett obrukadt fält, skall lemna den fullgoda skörd, hvarpå endast förnyade bearbetningar kunna gifva berättigade anspråk. Emellertid är det, såsom vi förut hafva sagt, en ganska vacker samling af svenska citat, hvilken redan blifvit inhöstad, och man eger rätt till den förhoppningen, att sedan vår literatur för i fråga varande ändamål blifvit ännu noggrannare ransakad, skall utgifvaren kunna förläna skatten ett ännu större värde.

I fråga om de modern-utländska afdelningarna har

hr Ahnfelt i allmänhet tämligen noggrant följt Büchmann, liksom han på det danska området haft en ganska god vägvisare i hr Arlaud. Det faller af sig sjelft, att Büchmann egnat största omvårdnad åt den tyska afdelningen, hvilken naturligtvis eger mest betydelse för hans landsmän. Såsom sig bör har den svenske utgifvaren bortsållat mångt och mycket af hvad Büchmann i sitt tyska kapitel har att bjuda på, men det torde icke vara tvifvel underkastadt, att äfven de återstående citaten kunna tåla vid en finsiktning.

Af stort intresse är, att allt svenskt, som eger någon beröring med utländska citat, blir tillvarataget och omnämndt. Också har utgifvaren sträfvat att uppfylla de anspråk, som den svenske läsaren i detta hänseende är berättigad att ega. Dock torde en ny undersökning och forskning, synnerligast vid de franska citaten, ännu kunna lemna en ganska god efterskörd på detta område.

Från dessa mera allmänna synpunkter öfvergå vi nu till en närmare skärskådan af arbetets detaljer. Vi fästa emellertid på förhand uppmärksamheten derpå, att vår granskning hufvudsakligen gält de modern-utländska citaten och att vi endast undantagsvis gjort anteckningar rörande de öfriga afdelningarnas särskilda uppgifter.

Vi börja våra ströftåg i det intressanta arbetet på spanska afdelningen, som har att uppvisa endast sju citat, af hvilka fyra äro nomina propria. På detta område hafva vi fäst oss vid benämningen *en don Quijote*, som säges appellativt användas i st. f. äfventyrare. Vi för vår del skulle hållre ha velat säga, att ordet nyttjas

för att beteckna öfverspända stollar, som fullfölja orimliga sträfvanden, om extravaganta personligheter, som vilja »slås med väderqvarnar». Deremot frukta vi, att ordet »äfventyrare» har en bismak af föraktlighet, som icke rätt passar in på »riddaren af den sorgliga skepnaden». Huru nu än må förhålla sig härmed, är det visst, att då den bekante Brissot i jakobinklubben kallade Gustaf III för »Nordens Don Quijote», ville han med dessa ord endast satirisera den rojalistisk-öfverspända sidan hos den svenske konungen. Skulle detta Brissots yttrande kunna i en följande upplaga tjena till illustration vid förklaringen af »en don Quijote», kunde äfven lämpligen anföras, att Gustaf III — om man får tro *Mémoires tirés des papiers d'un homme d'état* — på sin dödsbädd yttrade: »Je voudrais bien savoir ce que Brissot dira de ma mort.»

Från Spanien styra vi färden till England, der den svenske bearbetaren, godtgörande ett förbiseende af Büchmann, fäst uppmärksamheten på Bunyan, ur hvars »Pilgrim's Progress» — den bok, som näst bibeln upplefvat de flesta upplagor i världen — bland annat anføres *Vanity fair*. I fråga om detta uttryck taga vi oss friheten anmärka, att det ej betyder »Fäfängans marknad», utan »Fäfänglighetens marknad», hvilket också flere gånger blifvit anmärkt, särskildt då Thackerays bekanta roman »Vanity fair» i svensk drägt utkom under förstnämnda titel. (En senare svensk öfversättning af samma arbete bär titeln »Verldsmarknaden».) Det bör kanske nämnas, att Vanity är en stad, hvar-

igenom vägen till himlastaden förer och invid hvilken ärligen hålles en marknad, der allehanda verdens kram och fåfänglighet finnes till salu. »It beareth the name because the town, where it is kept, is lighter than vanity, and also because all that is there sold, or that cometh thither, is vanity.»

I samma afdelning finner man följande förklaring: »*John Bull* härstammar från romanen *John Bull* (1704) af *Arbuthnoth*.» Denna af Büchmann uppställda notis, hvilken tydligen förskrifver sig från Scherrs *Literaturgeschichte*, tål vid några beriktiganden. Först och främst är det mer än sannolikt, att engelska nationen varit personifierad i »*John Bull*» långt före publicerandet af *Arbuthnoths* bok, vidare utgafs denna 1712 och ej 1704 och slutligen är den ej en roman, åtminstone ej i modern mening, utan en politisk satir. Ändamålet med »*The history of John Bull*» var att förlöjlga hertigen af Marlborough och att hos engelska folket uppväcka en känsla af leda för kriget med Frankrike. Marlborough är framställd som en attorney — det är en process, som skildras — och jämte honom och *John Bull* äro hufvudpersonerna *Squire South* (Österrike) *Lewis Baboon* (Frankrike), *Nic Frog* (Holland) och *lord Strutt* (Spanien).

Från »*Konung Lear*» (I., 1.) citeras det bekanta ordstäfvet *Last, not least*, hvilket efter Hagberg öfversättes med »yngst, men ej sämst». Uttrycket, som ofta förekommer hos Shakspeare, betyder »sist, men ej sämst (ringast)» och användes af den britiske skalden, liksom

af alla andra, för att särskildt framhålla den eller det, som sist nämnes. För öfrigt medgifves gerna, att den öfversättning, som användes på ofvan uppgifna ställe i »Konung Lear», der passar väl i stycke. Som allmänt citat torde dock i fråga varande ord böra öfversättas så, att deras egentliga mening framträder.

De politiska benämningarne *tory* och *whig* äro upptagna och förklarade, hvaremot man saknar *radikal*, som i fråga om sitt ursprung såsom politisk term är ett verkligt bevingadt ord. Uttrycket användes första gången år 1789 af Pitt, då han i underhuset yttrade, att oppositionen genom skattevägran »ville tilltvinga sig en *radikal* reform af parlamentet». De då varande oppositionsmännen, som nu ofta betecknades som »radikaler», tillhörde de högsta kretsarne och hemtade sina idéer från Frankrike och Amerika (en af dem, hertigen af Norfolk, motionerade om allmän rösträtt åtta år före den franska revolutionens utbrott, och 1798 drack han en skål »för suveränens helsa och för folkets väl»).

Bland de engelska citaten sakna vi särskildt det ofta citerade, äfven som titel på en af Shakspeares pjäser bekanta uttrycket *Much ado about nothing*, Bentleys likaledes mycket använda ord *No man was ever written down by himself* samt Byrons kända yttrande *I awoke a morning and found myself famous*.

I den tyska afdelningen hafva vi fäst vår uppmärksamhet vid den efter Göthe citerade meningen *Man muss entweder Ambos oder Hammer sein*. Med rätta anmärkes, att detta uttryck finnes redan före Göthes

tid och äfven på andra språk. För att ådagalägga detta anföres ett gammalt franskt citat, hemtadt ur Jean Pierre Camus' bekanta brevväxling med Francois de Sales. Sannolikt leder uttrycket sitt ursprung från Frankrike, af hvars författare i 18:de århundradet det ofta användes. Chamfort, t. ex., säger: »Il faut être enclume ou marteau dans ce monde, il faut que le coeur se brise ou se bronze.» Samme spirituelle författare, som så qvickt karakteriserade »la fraternité» i de bevingade orden: »Sois mon frère, ou je te tue», dog med följande ord på läpparne: »Je m'en vais enfin de ce monde, où il faut que le coeur se brise ou se bronze.» I Voltaires *Mon séjour à Berlin* förekommer: »Il faut être en France enclume ou marteau: j'étais né enclume» (det senare en anspelning på de franska literatörernas miserabla ställning i 18:de århundradet).

Efter Schiller citeras de så ofta i original eller öfversättning använda orden: *Die Bretter, die die Welt bedeuten*. Vid detta citat hade bort upplysas, att Schiller hemtat liknelsen från den gamla engelska teatern, der man i brist af dekorationer vid scenförändringarna upphängde ett bräde öfver scenen, hvilket tillkännagaf, hvar handlingen tilldrog sig. Deraf uppkom uttrycket *det bräde, som betecknar världen*, och från det samma har Schiller lånat sin bild. Efter honom hafva »tiljorna», sjelfva skådebanan, fått den verldsrepresenterande betydelsen.

Bland de af Büchmann upptagna tyska citaten för tjenar slagordet *Billig und schlecht* — användt ofta

äfven hos oss — att införas i en ny upplaga. Ordet har för den tyska industrien, som förser oss med så mycket kram, en alldeles karakteristisk betydelse.

Innan vi fördjupa oss i den franska afdelningen, skola vi taga i betraktande några ord, som utgått från Frankrike, men under tidernas lopp erhållit en afgjordt internationell karakter. Dessa kosmopoliter, hvilkas universella spridning är så mycket märkligare som de ega en relativt ung ålder, äro orden *nationalitet*, *socialism* och *mystifikation*.

»Ordet *nationalitet*» — läses i hr Ahnfelts arbete — »lär icke vara äldre än från tiden för småstaternas sträfvan i kampen mot Napoleon I.» — Vi se oss i tillfälle att meddela något närmare om ordet. Littré uppger, att franska akademien först 1835 upptog det i sin ordbok, och André Cochut egnar det (i uppsatsen »Les nationalités», *Revue des deux mondes*, den 1 Aug. 1866) följande rader: »Le premier emploi de ce mot se trouverait, je crois, dans les oeuvres de m:me Staël qui en avait emprunté l'idée à l'Allemagne. Vers 1823 il fut admis avec les signes des néologismes dans le dictionnaire de Boiste. Voici la citation qui l'autorise, elle est curieuse: »Les français n'ont pas de nationalité (Bonaparte).« — »Il est à croire«, säger Littré, som anför samma fras, »qu'en cet exemple le mot est employé comme synonyme de race.»

Efter »National-ekonomisk tidskrift» (1879) meddelas, att L. Reybaud påstår sig vara den förste som, år 1835 eller 1836, begagnat ordet *socialism*, hvaraf man seder-

mera bildat *socialist*. Reybaud förklarar emellertid uttryckligen, att han var den förste, som använde icke blott ordet *socialism*, utan äfven *socialist*. Han tillägger, att detta skedde i en artikel (som hette *Les socialistes modernes*) i *Revue des deux mondes* år 1836. Reybaud är angelägen om att påpeka detta årtal, emedan han vet att ordens betydelse ofta undergår förändringar, som komma dem att beteckna andra begrepp än de ursprungliga.

»*Mystifiera*, som härstammar från det i förra århundradet uppkomna *mystifier*, hvaraf ock *mystifikation* härleder sig», utgöra inledningsorden till en liten ganska intressant notis i hr Ahnfeldts arbete, hvilket äfven meddelar, att »dessa ord först 1835 infördes i franska akademimens ordbok och att uttrycket *mystifier* blifvit upfunnet uttryckligen med afseende på den fåfänge poeten *Poinsinet* († 1769), hvilken af sina bekanta utsattes för de befängdaste skälmstycken.» Såsom bevis på karakteren af dessa anföres derefter ett lustigt exempel.

Då de omnämnda ordens historia är särdeles intressant, taga vi oss friheten att göra några tillägg till ofvan stående upplysningar. — Ja, det var skalden Antoine Poinsinet — med anledning af sin korta växt gemenskapen kallad *petit Poinsinet* — som, sig sjelf ovetande, var »le parrain du mot *mystification* et de ses annexes». Man kan tämligen noggrant bestämma tiden för uppkomsten af ordet *mystification*, enär »lille Poinsinet» omkring 1755 började göra sig känd i den literära världen. Han var då endast tjugo år och skref med lätthet spirituella verser; men för öfrigt var han vidunder-

ligt enfaldig och okunnig, hvilket i förening med hans kolossala högfärd gjorde honom till ett synnerligen lämpligt föremål för diverse spratt och illistiga tillställningar, som först kallades *poinsinetades* och sedermera *mystifications*. Detta senare ord uppkom och var gängse mellan kulisserna, på kaféerna samt till och med i budoarerna, innan dess fräjdade gudfar under ett besök i Cordova omkommit i Guadalquivir, den 7 Juni 1769. »Man vet ej», säger P. L. Jacob i sitt arbete *Mystificateurs et mystifiés*, »hvem som är upphofsmannen till detta ord, hvilket tyckes härröra från mästarehand; ty det är bildadt efter den etymologiska syntaxens regler och är i viss mån tillskuret efter mönstret af ordet *sacrification* . . . Ordet *mystification* förekommer första gången tryckt i ett arbete af Jean Monet, hvilken 1773 utgaf en samling komiska äfventyr under titeln *Mystifications du petit P**** . . . Heder åt Poinsinet den mystifierade! Man har glömt ända till titlarne på hans komiska operor, ja, man har till och med förgätit den lyriska tragedien *Ernelinde*, som utgjorde hans stolthet redan innan »Académie royale de musique» hade uppfört den — 1767 — inför hofvet i Versailles. Man har äfven glömt hans förtjusande komedi *Cercle ou la soirée à la mode*; man mins icke ens hans *Vers libertins*, hans *Cantique de Saint Roch* eller hans *Tablettes des Paillards*. Men så länge franska språket icke rymt fältet »au Tudesque», skall man använda orden *mystification*, *mystificateur* et *mystifié*.»

Bland de bevingade ord, som endast användas i fransk form, skola vi först sysselsätta oss med det lilla

ordet *cancan*. Ordets härledning är i den svenska citatsamlingen riktigt framställd, och äfven uppgiften om dess ursprungliga betydelse af *bruit* skall ingen kunna vägra att underskrifva. Men då det påstås, att ordet numera användes endast om en dans med opassande åtbörder, hänvisa vi till *Dictionnaire de l'académie française* (1878), som säger »Il (cancan) se dit maintenant, surtout au pluriel, des bavardages où il entre de la médisance.» Slutligen kunna vi icke afhålla oss från att efter Charles Rozans arbete *Petites ignorances de la conversation* meddela en liten rolig anmärkning om i fråga varande ord. Efter att hafva förklarat dess härledning från latinska ordet *quamquam*, skriver den nämnde författaren ungefär så här: »Uppriktigt sagdt, skulle man icke kunna beskylla vårt *cancan* för oförnuft, om det förundrade sig öfver detta besynnerliga ursprung. Vi, som ofta sett ankor och gäss skocka sig till sammans under ett högljudt *can, can, can*, hafva förvånats öfver likheten mellan de befjädrade flockarna och dessa hopar af sqvallersystrar, som samlas för att snattra om nästans fel och svagheter eller om diverse nyheter från granngårdarne. Vi hafva då strax förstått ursprunget till ordet *cancan* i den betydelse, hvori man nu för tiden använder det samma. Det gifves också en dans, som kallas *cancan* och hvars benämning förklaras genom ankans vaggande gång och lustiga ställningar.»

I förbigående anmärka vi, att det bekanta *Tu l'as voulu, George Dandin*, blifvit korrigeradt till *Vous l'avez voulu, George Dandin*, men att yttrandet hos Molière

fullständigt heter: *Vous l'avez voulu, vous l'avez voulu, George Dandin, vous l'avez voulu* och väl äfven sålunda rätteligen bör citeras.

Derefter vända vi oss till det gamla regicida yttrandet: *Je voudrais que le dernier des rois fût étranglé avec les boyaux du dernier prêtre* (Jag skulle önska att den siste kungen måtte bli strypt med den siste prestens tarmar.) Den svenske bearbetaren meddelar, att en fransk prest, J. Meslier (död 1733), användt detta yttrande i ett efterlemnadt manuskript, som bar titeln *Mitt testamente* och som till en del utgafs af Voltaire. Samma yttrande förekommer emellertid hos många andra franska författare i adertonde århundradet. Chamfort t. ex. formar i *Caractères et anecdotes* tanken på följande sätt: »Je voudrais voir le dernier des rois étranglé avec le boyau du dernier des prêtres.» Hr Ahnfelt anför efter S. A. Hedin, att ett liknande uttryck, troligen användt blott på skämt, förekommer hos Diderot (*Les cleuthéromanes*), dock utan att uppgifva ordalagen. Vi hafva funnit att dessa lyda:

»Et mes mains, ourdissant les entrailles du prêtre,
En feraient un cordon pour le dernier des rois.»

Det torde böra anmärkas, att Taine (*Les origines de la France actuelle*) anser Diderot hafva inlagt en allvarlig mening i dessa ord. Att döma efter Carlyles essay öfver Diderot (*Foreign quarterly review*, nr 22, 1833), tyckes Katarina II:s vän mer än en gång hafva versifierat den »sköna» tanken, hvilken i ett citat hos

nämnde engelske författare, som dock icke angifvit stället, har följande lydelse:

»Ses mains ourdiraient les entrailles du prêtre,
Au défaut d'un cordon, pour étrangler les rois.»

Att uttrycket i adertonde århundradet var ett commune bonum, formadt på allehanda sätt, bekräftas äfven genom Holberg, som i *Jacob von Tyboe* (III, 7) låter Pernille säga: »Om Interesse icke var, saae jeg med Fornöielse Narren hængt ved Pedantens Tarme.»

Artikeln *Sans-Culotte* är ganska intressant. Den svenska upplagan af bevingade ord angifver riktigt, att Sans-Culottes under franska revolutionen betydde republikaner, emedan dessa bortlagt de aristokratiska knäbyxorna (culottes) och i stället buro långbyxor (pantalons). Att republikanerna funno en heder både i benämningen och dräkten, framgår af Camille Desmoulins' *Vieux Cordelier*, der det bland annat yttras, att Pitt förstod, att det enda sätt, hvarpå friheten kunde tillintetgöras i Frankrike, var, att han sjelf antog hennes dräkt och språk, och det påstås i samma publikation, att han (Pitt) »gifvit alla sina agenter, alla aristokrater hemlig instruktion att styra ut sig i en röd mössa, att utbyta de trängt åtsittande knäbyxorna mot pantalonger och att göra sig till ursinniga patrioter.» Efter Merciers *Le nouveau Paris* anför den svenska uppsatsen, att sedan den fattige poeten Gilbert af en lycköskare blifvit hänad i ett poem med titeln *Le Sans-Culotte* upptogo de rike denna benämning på alla, som icke vore elegant klädda. Här måste ett ord hafva bortfallit, ty Mercier säger:

»les riches adoptèrent volontiers cette dénomination contre tous les auteurs qui n'étaient pas élégamment vêtus». Som man således finner, har ordet Sans-Culotte en gång såsom literärt vedernamn varit likbetydande med *bohémien*. — I den svenska uppsatsen finner man ytterligare följande uppgift: »Längre fram, 1790, höll abbé Maury ett tal i nationalförsamlingen, hvilket ständigt afbröts genom yttringar af missnöje från åhörareplatsen; Maury bad då talmannen tysta munnen på »sans-culotterna». Vi kunne ej neka, att denna historia förefaller oss något mindre fullständigt berättad, enär den eljest så öfverdådigt qvicke Maury der icke framstår på något synnerligen spirituellt sätt. Derför antaga vi hellre den version, som abbé de Montgaillard återgifver i sin *Histoire de France*. Enligt denna åhörde mimes de Coigny och de P. en dag första nationalförsamlingens debatter. De hade gifvit sitt ogillande till känna, då abbé Maury talade. Han, pekande på dem, sade: »Monsieur le président, faites donc taire ces deux Sans-Culottes.» — I artikeln Sans-Culotte skulle äfven kunnat upptagas de ofta citerade ord, med hvilka Camille Desmoulins inför revolutionstribunalets skrank besvarade frågan om sin ålder: »J'ai l'âge du Sans-Culotte Jésus, trente-trois ans, quand il mourut.» (Enligt Lecretelles polisrapport.) Det var dock icke vid detta tillfälle Desmoulins första gången använde slagordet »le Sans-Culotte Jésus», hvilket ofta förekommer i *Le vieux cordelier*, der det, tryckt med kursiva stilar, tyckes vara beräknadt att göra stor effekt.

Ursprunget till ordet *doktrinär* förklaras i hr Ahn-

felts bok, och dess politiska betydelse tolkas så godt sig göra låter. För vår del äro vi nästan frestade att instämma i följande yttrande af en fransk författare: »Hvad den politiska betydelsen af ordet doktrinär angår, förklara vi uti all ödmjukhet, att vi icke känna den. Enligt somligas åsigt betecknar ordet dygd och vishet, enligt andras korruption och dårskap; i vår tanke betyder det ingenting alls.» För öfrigt torde följande förklaring vara rätt så god som någon annan: »Les doctrinaires ne pratiquent pas leurs maximes, ils maximent leurs pratiques.»

Efter Büchmann uppgifves i den svenska upplagan af »Bevingade ord», att man saknar en uttömmande förklaring rörande uppkomsten af det allbekanta uttrycket *tout comme chez nous* (»alldeles som hos oss»). Dock angifves den riktning, i hvilken man har att söka ursprunget, genom anförandet af några ur lady Montagues och Voltaires resp. korrespondenser hemtade citat, innehållande ungefär samma ordstäf som det anförda och lagda i munnen på en Arlequin. Der efter citeras liknande uttryck — »ligeså hos os», »ligesådan er det hos os», m. fl. —, hemtade ur Holbergs *Ulysses von Ithacia*. Hr Arlaud, som anförer nämnda pjes, gifver en god förklaring af det franska uttryckets uppkomst, och i Skavlans *Holberg som komedieforfatter* hafva vi funnit följande upplysningar (hvilka sannolikt utgöra hr Arlauds källa): »*I Ulysses von Ithacia*» vil man finde den bekjendte Replik af Chilian »Ligesaa hos os!» i vaxlende Udtryk sexten Gange efter hin anden i samme Scene (II. 2). Mönsteret dertil er en be-

römt Maskekomedie af Nolant de Fatouville, *Harlequin Empereur dans la Lune*, en af sin Tids galeste Farcer, som dukkede op i Anledning af de lærdes Spørgsmål, om andre Verdener er beboede, og, spillet på det italienske Theater Vinteren 1684 kort Tid efter Corneilles Död, satte hele Paris i Latter. Stycket findes i Gherardis Samling af italiensk-franske Maskekomedier, *Le Théâtre Italien*, en Bog, som Holberg både har kjendt og benyttet» . . . På ett annat ställe yttrar samme förf. »Scenen mellem Chilian og Trojaneren (II. 2): »Ligeså hos os!» (*C'est tout comme icy*) er allerede för nävnt som hentet fra en bekjendt Maskekomedie, hvorfra man også gjenkjender Chilians Replik: (V. 2) »Er du fra denne By eller denne By fra dig?

Uttrycket *Corriger la fortune* (»hjelpa upp lyckan, d. v. s. spela falskt»), säger hr Ahnfelts bok, förekommer i kap. 2 af Hamiltons *Mémoires du Chevalier de Grammont*, under det Büchmann, som meddelar samma uppgift, tillägger: nicht Kap. 3, wie im Littre angegeben wird». Littre har emellertid rätt; uttrycket förekommer i tredje kapitlet der det fullständigt lyder: »La fortune est redevenue mauvaise; il la faut corriger.»

Den bekanta slagdängan *Marlborough s'en va-t-en guerre*, som blifvit naturaliserad äfven i Sverige, göres i den franska afdelningen till föremål för en både intressant och fullständig artikel. Det senare kan dock icke sägas om den i samma afdelning omnämnda visan *M. de la Palisse*, om hvilken man endast får veta, att den troget, qvickt samt delvis i förkortadt skick blifvit

öfversatt af Kellgren under den allbekanta titeln »Dumboms lefverne». Det bör emellertid icke förbises, att visan *Du fameux la Palisse* redan på 1760-talet öfversattes af studeranden i Upsala Per Luth (sedermere lektor i Skara), som vida fullständigare och trognare än Kellgren tolkade det franska originalet, hvilket dock i den senare fann en betydligt spirituellare bearbetare. Den franska dikten (s. k. vers niais) är uppkallad efter franske marskalken Jacques de Chabannes, seigneur de la Palisse (död 1525), hvilken bålde krigsman ännu i dag åtnjuter en komisk ryktbarhet för sina många »bulls».

Från Envallssons *Kronofogdarne* citeras de bekanta orden:

»Det är ej nog att vara hängd,
Man bör ock höflig vara.»

Vi anföra här detta citat, emedan äfven det förskrifver sig från fransk källa. »Kronofogdarne» är, som bekant, en »imitation» af Piis och Barrés *Les vendangeurs ou les deux baillis*, divertissement en un acte et en vaudevilles*). I sjuttonde scenen af detta divertissement förekommer — i form af citat**) — verserna:

Ce n'est pas tout d'être pendu,
Faut encore être honnête,

hvilka således nästan ordagrant blifvit återgifna af Envallsson i hans för öfrigt mycket sjelfständiga bearbetning. Uttrycket är egentligen ett gammalt ordspråk,

*) Pjesen uppfördes den 1 Nov. 1780 i Versailles inför deras majestät.

**) Troligen efter Piron.

som vanligen citeras i följande form: *Ce n'est pas assez que d'être roué, il faut encore être poli.*» När Beaumarchais i den Goëzmanska processen blef *blâmé* (förlustig sina medborgerliga rättigheter) och hela den förnäma världen i Paris med prinsen af Conti och hertigen af Chartres samma dag demonstrativt gjorde visit hos honom, gaf polismästaren de Sartines dagens hjelte följande vänliga varning: »*Ce n'est pas assez que d'être blâmé; il faut encore être modeste.*» (Se *Beaumarchais et son temps* par Louis de Loménie.)

Eftersom vi råkat in på kapitlet om svenska verser med franska modeller, hafva vi ofrivilligt kommit att tänka på Bellmans »Gubben Noach», ur hvilket stycke den svenske bearbetaren icke meddelat några citat, emedan han anser det vara allbekant och hafva »ingått, så att säga, i hvarje barns uppfostran». Denna uppfattning är otvifvelaktigt riktig, och det är i sjelfva verket icke med anledning af vissa uttryck i nämnda stycke, vi kommit att tänka på möjligheten af att Bellman hemtat idén till »Gubben Noach» från en fransk källa. Det är stämningen och hållningen i första versen, som påmint oss om Olivier Basselins *Vau-de-Vire XIV Eloge de Noé*. Denna vers lyder:

Que Noé fut un patriarche digne
Car ce fut luy qui nous planta la vigne
Et beut premier le jus de son raisin.
O le bon vin!

De öfriga verserna i samma stycke ega deremot föga eller intet slägttycke med Bellmans visa. — Olivier

Basselin, som dog i början af 15:de århundradet, anses hafva varit Frankrikes förste dryckesskald.

Från dessa utflygter till den svenska literaturen återvända vi till de rent franska citaten.

Uttrycket *C'est pire (plus?) qu'un crime, c'est une faute* »det är mer än ett brott, det är ett fel») »lär», säger den svenska bearbetningen, »polismästaren Fouché hafva yttrat om hertigens af Enghien mord; andra anse, att yttrandet är af Boulay (de la Meurthe)». Derefter visas, att Talleyrand, som också fått äran af detta auktorskap, icke kan hafva fält de citerade orden. Las Cases, i hvars *Journal de la vie privée* etc. vi hafva funnit ofvanstående uttryck, säger, att Fouché yttrat ordet »ou qu'on lui a prêté» det samma.

En bekant anekdot förmåler, att Talleyrand på sin dödsbädd (1838) yttrade till Ludvig Filip: *Je souffre comme un damné* och att konungen dervid hviskande gaf till svar ett sardoniskt *Déjà?* Hr Ahnfelt meddelar denna anekdot, men förklarar på samma gång, att den var känd vid slutet af förra århundradet, då det påstods att läkaren Bouvard skulle hafva fält det dräpande »déjà» om eller till den döende abbé Terray († 1778). Ordet är emellertid af ännu äldre datum, om man får tro Broughams biografiska verk *Statesmen of the time of George III and IV*, enligt hvilket kardinal Retz' läkare vid ett dylikt smärterop af den lidande prelaten skulle hafva svarat *Déjà, Eminence*.

Det bekanta politiska mottot *Le roi règne et ne gouverne pas* har erhållit sin behöriga historik, mot hvil-

ken ingenting är att anmärka. Deremot torde den vanliga öfversättningen »konungen herskar, men han regerar icke» vara underkastad tvifvelsmål. I ett bref om »Französische Zustände», dateradt Paris den 12 Maj 1832, anmärker Heine med rätta mot denna öfversättning: »— — — Blott »National» utmärkte sig. Man hörde återigen den gamla stridsformel, som han hade uppställt under restaurationens sista tid: *Le roi règne, mais ne gouverne pas*. De tre och en half personer, som då för tiden sysselsatte sig med politik i Tyskland, öfversatte denna sats, om jag icke misstager mig, med orden: »konungen herskar, men han regerar icke». Jag opponerar mig emellertid mot ordet »herska»; enligt min känsla har det en anstrykning absolutism. Och likväl skulle just denna sats beteckna åtskilnaden mellan den absoluta och konstitutionella makten.» I öfverensstämmelse med den åtskilnad, som satsen framställer, torde den rättast böra ordagrant öfversättas: »Konungen regerar, men styr icke.»

«Soanen, biskop af Senez, utbrast: *Le silence du peuple est la leçon des rois* (»Folkets tystnad är en lexa för konungarna»), då han i sitt åttionde år (1727) blef dömd från ämbete och kaftan samt förvisades af Ludvig XV på grund af sina jansenistiska åsigtter.» Vi hafva icke förr än hos Büchmann sett denna uppgift, men hafva deremot efter m.me la duchesse d'Abrantès antecknat en annan, som lyder, att Jean-Baptiste-Charles-Marie de Beauvais, biskop af Senez, i sin oraison funèbre öfver Ludvig XIV yttrade: »Le peuple n'a pas

le droit de parler, mais il a sans doute celui de se taire — et son silence est la leçon des rois.» Ungefär samma yttrande användes äfven af Mirabeau, då han uppmanade nationalförsamlingen att med tystnad mottaga Ludvig XVI, när denne den 15 Juli 1789, dagen efter Bastiljens fall, infann sig i församlingen. Den store talarens ord föllo vid detta tillfälle sålunda: »Attendez que le roi nous a fait connaître les bonnes dispositions qu'on nous annonce de sa part; qu'un morne respect soit le premier accueil fait au monarque dans ce moment de douleur ... Le silence des peuples est la leçon des rois.»

Le style c'est l'homme, det Buffon så ofta tillskrifna yttrandet, förekommer naturligtvis äfven bland de franska citaten. Som bekant har man i denna fras velat finna den mening, att stilen är en trogen återspeglning af en författares skaplynne. En sådan mening har emellertid icke Buffon inlagt i sina ord, hvilka för öfrigt icke hafva den lydelse, man vanligen gifver dem. Den svenske bearbetaren visar rätta sammanhanget i det yttrande, der B. använde i fråga varande sats och tolkar äfven rätt dess betydelse: »Dessa omständigheter tillhöra det yttre, endast stilen är hans,» men han glömmet ett ord i det franska citatet, då han säger: »Ces choses sont hors de l'homme même, le style est l'homme même.» Det utelemnade ordet är propositionen *de* framför »l'homme même» Büchmann förfäktar förstnämnda variant och säger, att läsarten »de l'homme même» är oriktig. Det är likväl känt, att detta *de* förekommer i många uppsatser och att Buffon blifvit missförstådd just derigenom

att nämnda partikel bortfallit. Om man i dess helhet läser det ställe, der citatet förekommer, kan dock icke rätt gerna någon meningsskilnad uppstå om rätta ordalydelsen. Derför anföra vi här denna passus (som förekommer i *Discours sur le style*, B:s tal vid hans inträde i franska akademien den 25 Aug. 1753). »Les ouvrages bien écrits», säger B., »seront les seuls qui passeront à la postérité. La quantité des connaissances, la singularité des faits, la nouveauté même des découvertes, ne sont pas de sûrs garants de l'immortalité; si les ouvrages qui les contiennent ne roulent que sur de petits objets, s'ils sont écrits sans goût, sans noblesse et sans génie, ils périront, parce que les connaissances, les faits et les découvertes s'enlèvent aisément, se transportent et gagnent même à être mis en oeuvre par des mains plus habiles. Ces choses sont hors de l'homme, *le style est de l'homme même*. Le style ne peut donc ni s'enlever, ni se transporter, ni s'altérer: s'il est élevé, noble, sublime, l'auteur sera également admiré dans tous les temps; car il n'y a que la vérité qui soit durable et même éternelle.» — Marivaux sade, att »stilen har kön och att man igenkänner qvinnan på en enda fras».

I förbigående anmärka vi, att det kända slagordet *Tout est perdu, hors l'honneur*, hvilket erhåller vederbörlig historisk belysning, alltid citeras »*Tout est perdu fors l'honneur*», och att Talleyrands bekanta yttrande om Napoleon I: *Quel dommage qu'un aussi grand homme ait été si mal élevé*, skulle framträdt vida mer betecknande, om bearbetaren äfven anført Napoleons föregående

vredesutbrott, så lydande: *Tenez, monsieur, vous n'êtes que de la m... dans un bas de soie.*»

Om Wienkongressen yttrade Karl Josef, furste af Ligne: *Le congrès ne marche pas, il danse* (»kongressen går icke; den dansar»). Denna notis är för knapphändig och sjelfva citatet dessutom icke fullständigt.

Antagonismen mellan makterna hotade en tid att spränga Wienkongressen, och det påstås till och med, att tearen, som nästan alltid försvarade Napoleon mot bourbonerna, skulle i ett ögonblick af vredesmod hafva yttrat: »Bah! s'ils m'y foreent, on leur lâchera le monstre» ... »Från den 1 November», säger grefve d'Haussonville, »den dag, då de åtta makternas representanter varit officielt sammankallade, hade man icke kunnat komma öfverens om en enda viktig punkt, och utsigterna till en brytning ökades synbart; men ju mer hotande framtiden tedde sig, dess ifrigare tycktes kongressen blifva att till hvarje pris förströ sig. Fester följde på fester, och suveränerna så väl som deras ministrar deltog lifligt i nöjena. Kejsar Alexander var den mest intresserade. Trägen gäst i de elegantaste kretsarna, en ifrig uppvaktande hos de älskvärdaste utländskorna, inrättade han för dessa små sällskapslotterier, som han för sin del försåg med synnerliga dyrbara vinster, likväl med tyst förbehåll att icke behöfva synnerligen dölja sitt dåliga lynne, när slumpen icke gynnade dem, som han mest utmärkt. Det var en enda rad af konserter, soirées, baler samt alla andra slags förströelser, och prinsén af Ligne kunde med själ svara de missnöjda: *De quoi*

vous plaignez-vous? Si le Congrès ne marche pas, il danse.» (Jämför *Souvenirs et Mélanges* par M. le comte d'Haussonville eller *Revue des deux mondes* för den 15 Maj 1862.)

Bland bevingade ord, som förtjena upptagas i den franska afdelningen, är först och främst uttrycket *ministre étranger aux affaires*. Som bekant blef uttrycket känt hos oss genom den lika orättvisa som obeskedliga tillämpning, G. Lagerbjelke deraf gjorde på Lars von Engeström. Qvickheten har af svenska författare ofta blifvit citerad som original af Lagerbjelke, hvilken dock här vid lag endast lyste med ett godt minne. Uttrycket härrör nämligen från cordelier-klubbens sammankomst den 4 Mars 1794, då den beryktade Hébert yttrade: »Un *Desforgues!* qui tient la place du ministre des affaires étrangères et qu'on appelle ainsi et que moi j'appelle *ministre étranger aux affaires.*» Qvickheten fick naturligtvis kurs i Frankrike och blef äfven bekant för Lagerbjelke, hvilken sedermera icke tvekade att sprida den i rörelsen på v. Engeströms bekostnad. Emellertid cirkulerade uttrycket, oberoende af Lagerbjelke, länge på kontinenten, hvilket man finner bland annat af Heines *Geständnisse* (skrifna på vintern 1853—1854), der det tillämpas på Lamartine: »Es ist möglich, dass Herr de Lamartine ebenfalls auf einem Kamel durch das Nilthal geritten, aber sicherlich hat er dort keine Schlacht geliefert und keine Mamelucken verschluckt. — Nein, dieser Kamelreiter war ein Chamäleon, aber kein Napoleon, er war kein Mameluckenfresser, er war immer

zahn und sanftmülig, und als er im Februar 1848 die Rolle eines provisorischen Löwen zu spielen hatte, brüllte er so zärtlich, so süsslich, so smachtend wie in der shakpeare'schen Komödie Snug der Tischler zu brüllen versprach, um nicht die Damen zu erschrecken. — In den Kanzlien des Nordens erschrak wirklich Niemand beim Empfang der melodischen Manifeste des neuen französischen *ministre des affaires étrangères*, den man mit Recht einen *ministre étranger aux affaires* nannte, und seine diplomatischen Meditationen und Harmonien belustigten sehr die Fürsten der absoluten Prosa.»

Likaledes sakna vi Talleyrands bekanta slagord *Surtout pas trop de zèle, monsieur le ministre, surtout pas trop de zèle*, hvilket en gång under ett egendomligt förhållande blifvit tillämpadt på en svensk minister. Historien är följande. Då den bekante Bakunin år 1863 uppehöll sig i Stockholm, innehöllo Posttidningen och Stockholms Dagblad artiklar, som troddes vara skrifna af statsrådet Bredberg och åsyfta att känna den allmänna opinionen på pulsen rörande Bakunins utvisning. Artiklarna väckte stort uppseende och framkallade harm och förbittring hos det liberala partiet, hvars åsigter i frågan särskildt fingo ett uttryck i en af Blanche författad artikel, som med det Talleyrandska yttrandet till motto stod att läsa i Illustrerad tidning den 23 Maj 1863. Då den i fråga varande artikeln ur många synpunkter är betecknande, återgifva vi här den samma in extenso; »En sorglig företeelse har i dessa dagar ådragit sig hela landets uppmärksamhet. En fräjdad främling,

hr Bakunin, den förste frisinnade ryss, som besökt Sverige, och hvilken såsom sådan borde ha anspråk på våra lifligaste sympatier, har af det officiella bladet och polistidningen blifvit gjord till föremål för hätska, till verklig förföljelse gränsande anfall. Det berättas till och med, att en i rikets tjenst högt stald man skulle vara författaren till dessa eländiga artiklar, som förvånat hela landet, på samma gång som de framkallat den svenska pressens enhälliga förtrytelse. Hvad som mest förvånar i dessa artiklar är det oförsynta framträdandet af en dålig afsigt, som man ej ens gjort sig den mödan att bemantla. Man vore benägen att i dem se förespelet till en usel handling, som man stode i begrepp att begå. Men för att våga verkställa den förbereder man först den offentliga meningen och för att förbereda denna nedsvärtar man. Senast i lördagens Posttidning förklarar den anonyme smädaren herr Bakunin för en samhällsfarlig kommunist. Vi ämna ej uppehålla oss vid denna orimliga beskyllning, helst både Aftonbladet och Nya Dagligt Allehanda deråt gjort rättvisa. Men i den svenska gästfrihetens namn, i vår nationaläras namn, som man så skamligt vedervågat, måste vi fråga artikeiförfattaren: Hvad är väl meningen och hvems ärenden går ni? Tala inte om Sverige. Ingen skulle tro er, och ni skulle blott utsätta er för åtlöjet. Nej, haf hällre mod att rent ut tillstå, att ni vill förtjena Petersburgkabinettets välvilja, att ni för detta kabinett hyser en nästan preussisk beundran, lågar af en passionerad kärlek. Det vore visserligen sorgligt, att dylika känslor

nu mera vågade här ohöljdt visa sig, men vi kunde då åtminstone hoppas, att er kärlek ännu vore platonisk och oegennyttig, på samma gång som vi då vore i tillfälle att försäkra er att, hvilka afsigter mot herr Bakunin er åtrå efter Petersburgkabinetts ynnest än kunde ingifva er, ni hade hvarken rätt, mod eller förmåga att genomdrifva dem.»

I fråga om de uttryck, hvilkas uppkomst är okänd för den svenske bearbetaren, kunna vi upplysa, att slagordet *samhället är sjukt* i sin bevingade form hos oss (uttrycket är måhända mycket gammalt) härrör från öfverskriften till en serie artiklar, hvilka 1865 förekommo i Aftonbladet och af hvilka den förste var införd den 27 Mars. Dessa artiklar, hvilkas rubrik i sjelfva verket lydde *Samhället sjukt*, rörde åtskilliga missförhållanden i socialt, juridiskt och administrativt hänseende. Att denna artikelföljd hade till förf. Aug. Blanche var redan vid tiden för dess offentliggörande allmänt känt.

Vi sluta våra anteckningar med att fästa uppmärksamheten på det såväl af hr Büchmann som af hrr Ahnfelt och Arlaud bortglömda ordet *nihilism*, hvilket till sin börd är ett af de mest afgjordt bevingade slagord i världen, såsom man lätteligen torde finna af följande genesis: Då Ivan Turgenjef 1860 vistades på ön Wight, sammantråffade han händelsevis med en rysk läkare vid namn Andrejef, som nyss slutat sina studier vid universitetet i Petersburg. Denne unge man, som nu är död, tillkännagaf öppet, att hans filosofiska, politiska och sociala teorier gjorde en absolut negation. Med den

aningsförmåga, som är egendomlig för stora snillen, insåg Turgenjef, att han hade framför sig icke endast en individuell företeelse, utan en typ, samt att den unge mannen måste vara representant för en skola, som nyligen uppstått bland den ryska ungdomen. Han studerade förhållandet närmare och kom till den öfvertygelsen att hans antagande var riktigt. Då skref han sin ryktbara roman *Fäder och söner*, i hvilken orden *nihilist* och *nihilism* för första gången betecknade den unga förderfvade generationen. *Fäderna* äro representanter för den gamla generationen, *sönerna* för den nya.

